

ETIKA PROFESIONALA ETA INFORMAZIO-ANTOLAKETA

PETXO IDOLAGA

Badirudi kazetaritzaren paperari buruzko hausnarketak (edo kezkek) nolabaiteko espazioa irabazi duela gure gizarteari esparru jakin batzuetan. Hori baiezkorra da. Adierazpen-askatasunarekiko errespetuak ez du inongo zerikusirik kazetarien lana epaitu eta kritikatzeko ezintasunarekin.

Tamalez, badirudi hausnarketa (kezka) hori ia-ia ez dela gertatzen kazetarien beren artean. Kazetaritza eta bere jokabidea bizitza sozialaren erdi-erdian egon diren egoeretan ere, hala nola Iglesiasen bahiketan, Iantzi eta Kalparsororen heriotzean, *Egin*-en egoitzan egindako razzian, etab... une horietan ere ez baita auto-hausnarketa profesionalezko korronterik sortu (salbuespenak salbuespen).

KAZETARITZAREN FUNTZIO SOZIALA

Eztabaida urri horietan kazetaritza hausnartzen denean, errazegi agertzen da tentazio manikeoa, onaren eta gaitzaren arteko bereizketa garbia. Baina kazetaritza ez da ertz oso zehatzak dituen gorputza, eta bere jarduera eta ondorioak ezin dira zehaztasunez kodifikatu. Anbibalentea da, are kontraesanezkoa ere. Aingira bezain lingirdatsua, atzamarren artean irris-tatzen zaigu analisi-eredu itxi baten sareetan atzeman nahi dugunean.

Egia da, esaterako, gizarte aurreratuetan kazetaritzazko informazioa funtsezko elementua dela indarrean dagoen sistema ekonomiko eta politikoari legitimitate soziala emateko. Baina Watergategetik gaur arte, ustelkeriaren ikerketa eta berri emateak kolokan jarri ditu zenbait gobernu eta alderdi, baita modelo ekonomikoak ere, edo horretan lagundu du modu erabakigarrian (Italian). Sistemaren aurkako bonba bat den intsumisioa ezin uler liteke komunikabideetan izaten duen islada izango ez balu. Adibide franko gainera liteke.

Egia da orobat aginte finkatu guztiek «interes nazional»tzat hartzen dituzten gaitetan, informazioa eskuarki sistemaren aldeko propaganda-hedatzaile bihurtzen dela. Kazetaritza ingelesaren jarrera Irlandaren kasuan, edo hemengoarena ezker abertzalearen kasuan, horren lekuko dira. Baina ez da ahaztu behar prentsak izan duen papera britaniar armadak Ulsterrengindako «gerla zikina»ren berri ematen edo, gurean, Amedo-kasuaren edo diru berezien erabilpenaren aurkikuntzan, adibide-pare bat ematearren.

Eta egia da, azkenik, inguratzen gaituen munduaz kazetaritzak ematen dizkigun datu eta analisiak ez direla mundua ulertzeko egokiak, baizik eta hutsune eta deformazio interesatuak sortzen dituztela. Baina egia da halaber komunikabideei esker gizarteak bere inguruneari buruzko ezagupen-gaitasun eta kontzientziario handiagoa duela (nola azaldu, bestela, ekologiazko eskakizunen pisu soziala, nahiz eta kontraesan asko izan?).

Argi dago ez dugula sinetsiko komunikabideek egiten duten autopropaganda, beren buruak sistemaren desbideraketak kontrolatu eta zuzentzeko herriaren bozeramale gisa aurkezten dituztenean. Baina «Estatuaren aparatu ideologikoak» bezala sailkatzen dituen ezkerren dogma klasikoak ere ez du ezertarako balio. Egunkarietako informazioaren sinesgarritasuna Estatuaren aurrean duten autonomiak (autonomia ez erabatekoak, baina errealak, ez itxurazkoak) ematen die, hain justu.

Beste horrenbeste gertatzen da beren eragina aztertzen dugunean. Eragin hau ukazina da, adibidez, «identitate nazionalen» erakuntzan. Baina nola liteke gehienbat *El Correo* eta *El Diario Vasco* irakurri, *SER* entzun eta *TVE* ikusten duen herri batean Euskadikoa bezain sendoa den identitate abertzalea egotea?

Egunkarietako informazioaren funtzioa eta eraginak ulertu nahi badira, konplexuagoa den errealitate hori arakatu eta bertan ereduak aurkitu behar dira.

INFORMAZIOA ALBISTE-PRODUKZIO ANTOLATUA DA

Normalean gu ere halako sinplekeria batean mugitzen gara kazetaritzaren etika profesionalaren bortxaketak kritikatzeko ditugunean¹. Alde batetik, aginte politiko edo ekonomikoak informazioaren orientazio eta tratamenduan egiten duen sarkeria zuzena aipatu ohi dugu. Bestetik, zenbait kazetari zehatzek halako eragin edo txantajeak onartzean agertzen duten jarrera aipatzen dugu. Ahaztu egiten dugu, ordea, erdian dagoena: erredakzio-taldea egitura edo talde sozial antolatu gisa, eta honek etikaren eta informazio-arauen erakuntzan duen eragina. Haatik, kate-maila galdu hau funtsezkoa iruditzen zait arazoa ulertzeko.

Agintearen sarkeria informazioaren orientazioan begi-bistako gauza da, ez dago inolako dudarik. Har dezagun adibide sinple bat, aginte politikoa. Egunotan jakin dugu Barne-Ministeritzan diru berezien erabileraren berri, borroka antiterroris-

taren zerbitzuan teklak, mikrofonoak eta kamarak erosteko. Eusko Jaurlaritzak joan den urtean *ETB*n informazioari eman beharreko tratamenduaz jaulkitako orientabideak (publikoak, kasu honetan) oso nabarmenak izan ziren (Ajuria Eneko Paktura mugatu, «politika»ren ospe soziala bultzatu, etab.). Gobernu sozialistak irriti pribatuak kontrolatzearen egindako manio-brak benetan eskandalugarriak izan dira. Zentsura militarrik argi eta garbiena arau bihurtu zen Golkoko Gerlan. Zertarako jarraitu...

Baina egoera berebizikoak alde batera utziz, halako sarke-riak ezin du produkzio informatiboa egunero eta etengabe kontrolatu. Beraz, botere arren ideien bozeramaleak izatea kontzienteki erabaki duten profesionalen gehiengo bat dagoelako gertatzen al da halako kontrola?

Nahikoa litzateke kazetarien artean inkesta simple bat egitea gehiengo batek halako jarduera modu kontzientez ez duela egiten aurkitzeko. Alderantziz, ikuspuntu profesionalak aipatuz azalduko dute beren zeregina.

Baina gizajoa aginte ekonomiko edo politikoa, komunikabideen paper soziala kazetari bakoitzaren irizpide etiko edo profesionalaren menpe utzi beharko balu! Botereari beharre zkoak zaizkio funtzio hori bermatuko duten egitura antolatua: erredakzio-batzordeak.

Ia 20 urte dira Ipar Amerikako komunikazio-teorietako klasiko batek —Ch. R. Wright-ek— esan zuela «mass communication is organized communication», eta Estatu Batuetan erabilitako hizkeran sarri askotan entzuten dira «manufacturing news» bezalako terminoak, hots, albiste-produkzioa, kazetari-tzaz ari direnean.

Gure artean, ordea, kazetaritza ez da inoiz aurkezten egitura sozial antolatu eta hierarkizatu moduan². Aitzitik, profesionalen kontzeptuarekin identifikatzen da, balio etiko propialak dituen irudi indibidualizatu batekin —kazetariarekin—. Logikoa da, horretantxe oinarritzen baita informazioaren legitimitatea eta sinesgarritasuna. Baina hori errealitatearen aurrean ipinitako ke-kortina besterik ez da.

Kazetaritzan badago, noski, halako esparru bat, halako erantzukizun-eremu profesional indibidual bat. Baina ez da oso erabakigarria. Sormen profesional indibidualizatuaren menpe baino, erredakzioko talde edo langilegoaren antolaketa enpresarial-profesionalaren menpeago dago informazioa.

«Kazetaria», «profesionala», horrela, singularrean, indibidualizatuta, errealitate ukigarria baino gehiago balio ideologikoa da³. Benetan existitzen dena kazetaritza da, profesioa, egitura sozial antolatua, hierarkizatua, gizartearen leku batean modu estrategikoz kokatuta arau menderatzaileen sendotze-funtzioa bete dezan.

ANTOLAKETA PROFESIONALA ARAU ETIKOEN ORDEZ

Har dezagun adibide bat. Teleberri baten edukia edo egunkari baten orriak tajuz aztertzen badira, aurkitzen da gizartean dauden botere-zentron (instituzio politiko, alderdi, talde ekonomiko, «lobby», etab.en) transmisore huts moduan jarduten dutela portzentaia izugarri altu batean⁴. Hauek izaten dira albiste askoren ohizko «iturriak».

Izan ere, informazio-bideen eta botere-zentron arteko harremanen egonkortasuna hain handi bihurtu da non, batez ere alderdi eta instituzio politikoaren kasuan, hauen estrategiak estrategia informatiboak baitira. Badakite komunikabideek emandako informazioa estrategia horien oihartzun hutsa izango dela. Horregatik, «salmenta»-estrategiatzat jotzen dutena gero eta gutxiago da zer produktu eskaintzen duten, eta gero eta gehiago nolako informazioa emango den halako produktua-zen ezaugarri buruz (ezaugarri horiek izan edo ez izan).

Alderdi politiko instituzionalizatuen kasua oso adierazgarria da: informazio-bideez areagotu egin dute beren maniobrabilitate estrategikoa, eta neurri berean hauteskunde-aparatu burokratizatu bihurtu dira, eraginkortasun sozialaren indar antolatzaile bezala egiten zuten papera galduz.

Alabaina, demagun telebista edo egunkari horretara joan eta kazetariei esaten diegula: «botere-zentron mezulari hutsak izan behar duzue, eta teleberria edo egunkaria haien adierazpen eta informazio-estrategien errepikapen huts bezala egitaratu behar dugu». Logikoa denez, egoera nahiko gatazkatsua sortuko litzateke.

Beraz, egin beharra dago hala irudituko ez duen moduan. Baina, jakina, ezin dituzu kazetariak mozolotzat jo eta gezurren bat kontatu. Lan egiteko era horrek gauza berezkoa eta ez ideologikoa bezala agertu behar du. Eta lan-antolakuntzaren behar/ondorio moduan azaltzen da. Berriak egunero eta bizkor emateak iturri egonkorak eta informazioa sortzeko gaitzak «behar ditu». Botere-zentzak horretarako gai dira eta, hartara, iturri pribilegiatu eta egonkor bilakatzen dira. Halako iturriak izateko eta izaten segitzeko, beren produkzioa albiste bihurtzen da.

Beste adibide bat. Teleberri batean «antolaketa-eredu eta lan-eredu»zko kate luze bat gertatzen da. Aldez aurretik erabakita daukate bloke-egitura (hasierako berria, politika, ekonomia, gizarteari buruz gutxi eta estranbotiko samarra, kirola, eguraldia, kultur bitxikeriaren bat amaitzeko...). Horretatik abiatuz, editoreak erabakitzen du zein albistek eratuko duten egun horretako teleberria. Albiste bakoitzean errutina hutsa bilakatu dira aurkezlearen papera eta kazetariaren lan-sistema.

Hau guztia lana antolatzeko modua bezala agertzen da profesionalentzat, besterik ez. Ez dirudi etika profesionalari eta balio deontologikoei buruzko hausnarketak horrekin zerikusirik duenik.

Baina oinarritzko eztabaida, etika informatiboari buruzkoa, hau da, «informazio-iturriak aukeratzeari» eta aipatu iturrietatik hartutakoaren «tratamenduari» buruzkoa, antolaketa-eredu, lan-sistema eta errutina produktiboen eremu hauetan egin beharko litzateke. Hortxe mamitzen baita informazioa.

Eta egunkari edo irrati baten antolamendu-egitura aldi bateko kontratuen portzentaia altu batean oinarritzen denean (azken urteotan gertatzen ari den bezala), egitura horren inda-

rra are gehiago biderkatzen da. Izugarria da kontratu berri hauen segurtasunik eza adierazpen-askatasunean edukitzen ari den eragin ezezkorra, eta izugarria halaber kazetariak beraiek gai honi buruz erakusten ari diren ia erabateko isiltasuna, baita beren erakunde profesionalak eta are beren erakunde sindikalak ere. Egunen batean entzungo dira —berandu samar— horren gaineko deitoeak.

Etika informatiboari buruz lanbidetik bertatik gogoeta serioa egiteko zailtasunetako baten jatorrian dago hemen aipatutakoaz kanpo kokatzen dela eta gehienetan egoera oso zehatz eta bereziki gatazkatsuetan bakarrik abiarazten dela, esaterako informazio-egiteren batek eztabaidak eragin dituenen. Horren garrantziari muzin egin gabe ere, hori bezain garrantzitsua edo garrantzitsuagoa dirudi ohizko praktika informatiboak hausnartzea.

Horregatik, derrigorrezkoa dirudi etikari buruzko eztabaidak informazioaren antolaketa bera eta produkzio-sistema bera izatea erreferentzigune. Egia da, bai, hori egiteak gaur egungo ildoak aldatzea eta ia-ia berezkoak diruditen zenbait gauza zalantzan jartzea ekarriko lukeela.

Baina ez du inork esan zeregin informatiboetan balio etikoak defendatzea egiteko erraza denik, batez ere kazetariarentzat berentzat.

Euskaratzailea:

JUAN MARI MENDIZABAL

1. Etika profesionalaren kontzeptuak berak erreferente konplexu eta kontraesanezkoa planteatzen du. Etika horrek «objektiboa» edo «konprometitua» delako kazetaritzan oinarritu behar al du? Lehenengo motak bere burua gertaeren igorle inpartzial moduan aurkezten du, eta honen ondorioa da informazioa «egia» bezala legitimatzea. Baina gertaera albistean errepikatzen ezintasuna kontuan hartuz, informazioa manipulatuta egiten da: albistea zer den eta zer ez den erabakitzen, erabilitako iturrietatik pasatuz, bere tratamenduraino. Gainera, arazo oso zuzenak planteatzen ditu ikuspuntu «etikotik»: zer esan nahi du, adibidez, arrazakeria eta xenofobiaren aurreko «neutraltasuna»? Badirudi bigarren kazetaritza-mota hobeto moldatzen zaiola funtzio etiko honi. Baina Ipar Amerikako soziologia ofizialaren lehen teoria-gomendioen terminoetara itzuliz (Laswell, 1938), halako konpromezu edo erantzukizun soziala sistema mehatxatzen dutenen «jagoletza» eta sistema horren defentsan egindako «gizarte-bategite» bihurtzen da. Ingaratzen gaituen kazetaritza aztertzen badugu, gomendagarriak ez diren ikuspuntu «konprometitua» horren adibide asko aurkituko genituzke.

2. Beste gauza bat da «marka»ren salmenta (*El País*, *ETB*, etab.).

3. Zer esan, hortaz, egungo gure irratian hain modan dagoen «izar»-kazetaritzaz?: ez al da profesional indibidualizatuaren errealitate ukigarriaren erakuskina? Justu kontrakoa da, ordea. Irratsaioen bizkarrezurra «izar» baten inguruan egindako iraupen luzeko zenbait programa-kontainerrek osatzeak irratia horretako profesional («zerbitzari») guztien antolatze eta hierarkizazio zurruntze gordinena ekartzen du. Aldi berean ilusio (ideologia) perfektu eta purua sortzen dute, hots, badaudela nortasun indibidualak dituzten zenbait kazetari, beren iritzi eta printzipio etiko propialak dituztenak gizartearen zerbitzura jartzeko.

4. Beste gauza bat da gizarteak hala sumatzea edo ez. Komunikabide batek sinesgarria izateko, azaldu den bezala, gizarteari informazioa ematen dion tresna autonomo eta independente gisa agertu behar du bere burua.